

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
Наглюкова Ігоря Олександровича
на тему «Політична безпека як категорія політичної філософії в
контексті сучасного феномену лобізму»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 033 «Філософія»

Актуальність теми дослідження

Політична безпека (як категорія політичної філософії) набуває особливого значення в реаліях сучасного світу, позначеного жорсткою глобальною турбулентністю, зміщенням традиційних геополітичних центрів впливу та внутрішніми трансформаціями державних політичних систем. Цей інтелектуальний запит зумовлений необхідністю осмислення нових форм взаємодії між державами, наднаціональними структурами, корпораціями та іншими впливовими суб'єктами, які дедалі активніше впливають на формування безпекових стратегій на різних рівнях, від національного, регіонального – до глобального. У світлі такої динаміки постає потреба у переосмисленні політичної безпеки не лише як елементу державної політики, а як складного концептуального утворення, що перебуває на перетині норм міжнародного права та реальної практики міжнародних відносин. До того ж, політична безпека уявляється як сфера, де перетинаються етичні, юридичні, політико-філософські уявлення про владу, порядок, суверенітет із конкретно державною практикою у сфері національної безпеки.

Питання політичної безпеки сьогодні охоплюють не лише класичні загрози, пов'язані з війнами чи іншими конфліктами, а й новітні виклики – від гібридних загроз до технологій штучного інтелекту, що змінюють саму природу політичної стабільності. У таких умовах важливо застосовувати міждисциплінарний підхід, що поєднує здобутки політичної філософії, теорії міжнародних відносин і безпекознавства для глибшого розуміння джерел нестабільності та механізмів її подолання. Дана робота робить важливий крок в цьому напрямку.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано на кафедрі філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету в рамках НДР за темою «Гуманітарні аспекти національної безпеки держави» (Державний реєстраційний номер 0121U110764, термін виконання 2021-2024 роки) –

автором розглянуто сутність категорії політичної безпеки в контексті сучасного феномену лобізму, уточнено понятійно-категоріальний апарат у цій сфері, а також визначено перспективні напрями реалізації політичної безпеки в просторі політичної філософії.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Обґрунтованість наукових положень, теоретичних напрацювань та висновків, наведених у дисертаційному дослідженні, забезпечується комплексним поєднанням використаних у роботі загальнонаукових й спеціальних методів: системного і метафізичного підходів, аналітичного методу, ретроспективного методу, інституціонального й феноменологічного підходів, порівняльно-правового методу. Їхня належна комбінація забезпечує системне та багатовимірне дослідження категорії «політична безпека» у нормативному, інституціональному, дискурсивному та інших важливих аспектах.

В якості теоретико-методологічної основи дослідження дисертант використовує окремі праці М. Фуко, Ж. Бодріяра, К. Дойча, Б. Бузана, М. Кастельса, тощо. Також важливо відзначити, що дисертант звертається до аналізу положень національних нормативно-правових актів, пов'язаних із регламентацією лобіювання як політичної практики.

Структура і зміст дисертаційної роботи.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 187 сторінок. Обсяг основного тексту становить 158 сторінок. Список використаних джерел налічує 158 найменувань (з них 124 – іноземних).

Структуру роботи вибудовано логічно, у відповідності до меті та поставлених завдань. Аналіз основного змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що загалом поставлені завдання Наглюков І.О. успішно вирішив.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений філософському аналізу категорії безпеки як базової цінності політичного буття. Основна увага зосереджується на спробі дати чітке й концептуально обґрунтоване визначення поняття безпеки, розглядаючи його не лише як політичну чи правову категорію, а як філософську проблему. У підрозділі 1.1 аналізуються труднощі філософського означення безпеки, її змістові межі та сутнісні характеристики. У підрозділі 1.2 здійснюється ретельне порівняння основних концепцій безпеки в межах західної філософської традиції, а також окремих аспектів українського дискурсу. Різні системи політичних цінностей по-різному трактують безпеку як фундаментальну передумову для

стабільності та легітимності влади. У підрозділі 1.3 автор переходить до глибшого, онтологічного рівня осмислення, де безпека постає не лише як ціль політики, а як необхідна умова самого існування певної політичної реальності. Політичну безпеку можливо розглядати як структурну властивість буття держави, спільноти, політичного порядку. У цьому контексті важливими постають поняття загрози, довіри та порядку як ключових для розуміння безпеки в онтологічному сенсі. Загалом перший розділ формує належний теоретичний фундамент для подальших емпіричних і теоретико-прикладних розвідок, зосереджуючи увагу на філософських витоках і значенні безпеки як складного, багатовимірного явища. Автор пропонує власне визначення безпеки як динамічного стану гармонії та стабільності, в якому особистість, спільнота, держава відчують мінімум загроз своєму фізичному, соціальному, культурному й економічному добробуту.

У другому розділі автором осмислюється лобізм як ключовий чинник, що впливає на формування сучасної політико-безпекової картини реальності. У підрозділі 2.1 феномен лобізму розглядається не просто як політична практика, а як багатогранне явище, що набуває нових безпекових вимірів в умовах зростання ролі недержавних акторів, приватного сектора, транснаціональних корпорацій. Дисертант розмірковує, як лобістська діяльність формує політико-безпековий порядок денний, особливо у країнах із розвиненими демократичними інститутами. У підрозділі 2.2 йдеться про конкретні механізми лобіювання, через які відбувається вплив на ухвалення рішень у сфері державної політики. Тут можна згадати як формальні інструменти (законодавче лобіювання, офіційна взаємодія з урядом), так і неформальні практики – медійний вплив, фінансування виборчих кампаній, експертна аналітика. Особливий акцент робиться на тому, як ці механізми впливають на пріоритети безпекової політики. Підрозділ 2.3 фокусується на наслідках лобістського впливу для національної безпеки. Серед потенційних ризиків можна вважати зниження прозорості, конфлікт інтересів, ослаблення суверенних функцій держави; водночас, серед потенційних вигод може бути ефективніше врахування галузевих інтересів, підвищення адаптивності політики. Загалом у другому розділі дисертант аналізує, яким чином лобізм стає структурною частиною політико-безпекової парадигми сучасності, й наскільки глибоко він вкорінюється в інститути влади. Дисертантом розрізняються два типи методології лобіювання: теоретична (статична) і практична (тобто зосереджена на практичних методах промудрої діяльності).

У третьому розділі Наглюков І.О. приділяє увагу аналізу таких питань, як етичні та моральні аспекти лобізму (як передумова безпечної

політики впливу). Дисертант формулює власний погляд на лобізм як фактор формування владних рішень у сфері безпеки. Етичні та моральні аспекти лобізму є надзвичайно важливими для забезпечення легітимності та прозорості політики впливу, особливо у сфері національної безпеки. У демократичних суспільствах лобізм може розглядатися як законний механізм представлення інтересів громадян, бізнесу чи організацій, однак за відсутності чітких етичних меж він ризикує перетворитися на інструмент тиску, маніпуляції чи корупційного впливу. З огляду на це, питання моральної відповідальності лобістів і державних діячів, які ухвалюють рішення під їхнім впливом, стає ключовим для формування безпечного й справедливого політичного середовища. Лобізм у сфері безпеки набуває особливого значення, оскільки саме тут рішення мають далекосяжні наслідки для національного суверенітету, стабільності й прав людини. Якщо процеси впливу на ухвалення безпекових рішень відбуваються в обхід публічної дискусії, з порушенням етичних норм або на користь вузьких інтересів, це може призвести до втрати довіри до інститутів влади та до послаблення держави як суб'єкта політики. Навпаки, дотримання моральних стандартів у лобістській діяльності може стати чинником підвищення якості рішень, їхньої легітимності та відповідності суспільному благу. Таким чином, етична рефлексія щодо лобізму є невід'ємною передумовою безпечної політики впливу. Вона дозволяє не лише встановити межі допустимого, а й сприяє формуванню механізмів контролю за прозорістю владних рішень, що, у свою чергу, забезпечує довготривалу стабільність і довіру до політичної системи.

Робота виконана державною мовою, грамотно та із дотриманням наукового стилю. За своєю структурою та оформленням дисертація відповідає чинним стандартам та вимогам МОН України до робіт такого рівня. Авторські положення у роботі виглядають достатньо обґрунтованими, розділи дисертації пов'язані між собою, а висновки, зроблені дисертантом, є об'єктивними та впливають зі змісту проведеного дослідження.

За рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладення матеріалу, зробленими висновками, дисертація Наглюкова І.О. є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 033 «Філософія».

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Знайомство зі змістом дисертації дозволяє засвідчити належний рівень новизни теоретичних напрацювань дисертанта, логічно та послідовно викладених у даній роботі.

На думку опонента, серед найбільш вагомих наукових результатів дисертаційного дослідження можна визначити наступні:

- автором уперше проведено міждисциплінарне теоретичне

обґрунтування впливу лобізму, у поєднанні концепції політичної філософії, теорії влади, права, етики та сек'юритизації;

- запропоновано новий погляд на розуміння поняття «безпека» у контексті лобізму;

- автором уточнено механізми маніпуляції громадською думкою шляхом створення образів загроз, симуляції безпеки та можливості впливу на електоральну поведінку;

- висвітлено морально-етичну амбівалентність лобізму, який за певних умов може демонструвати як креативну, так і деструктивну сутність;

- дисертантом акцентовано увагу на осмисленні нових форм міжнародного лобізму, які діють в сучасному світі в умовах кризового стану класичних моделей міжнародного права та зміни геополітичної парадигми.

Наукове та практичне значення результатів дослідження

Наукове значення отриманих результатів полягає у розв'язанні суспільно значимого завдання щодо посилення політичної безпеки у відкритому суспільстві – шляхом філософського осмислення категорії «політична безпека» у контексті різноманітних лобістських практик в нинішньому політичному дискурсі.

Практичне значення одержаних дисертантом результатів пов'язане із можливістю використовувати теоретичні положення та висновки, сформульовані Наглюковим І.О., у процесі викладання нормативних дисциплін та спецкурсів з політології, політичної філософії, правових та суспільствознавчих дисциплін, що вивчаються в ЗВО. До того ж, окремі результати дисертаційного дослідження можуть стати в нагоді у практиці функціонування інститутів держави.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях та особистий внесок здобувача

Основні результати дисертаційного дослідження Наглюкова І.О. опубліковано у двох одноосібних статтях у наукових фахових виданнях України з тематики дисертації, у одній статті (у співавторстві) в закордонному науковому журналі, індексованому у Web of Science Core Collection, а також у тезах доповідей за матеріалами наукових конференцій.

Вивчення авторських публікацій та дисертаційного дослідження дозволяє констатувати належне дотримання принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

В цілому дисертаційна робота Наглюкова Ігоря Олександровича заслуговує на позитивну оцінку. Водночас, опонент вважає доцільним звернути увагу на певні дискусійні аспекти.

1. Дисертант наголошує, що традиційне розуміння безпеки як виключно військово-стратегічної категорії не відповідає сучасним реаліям, і політика безпеки перетворилася на комплексний процес (стор. 24, 38), що включає економічні, соціальні, інформаційні та технологічні виміри. Проте значна частина практичного аналізу дисертаційної роботи, зокрема, у розділі 2 «Феномен лобізму в політико-безпековій парадигмі сучасності», зосереджується на впливі лобізму на військово-промисловий комплекс США та Великої Британії, оборонні бюджети, військові кампанії, а також на лобіювання спецслужбами питань масового стеження (стор. 104). Можливо, було б доцільно більш детально дослідити вплив лобізму на інші, невійськові, аспекти політичної безпеки, наприклад, захист демократичних інституцій, права людини, верховенство права тощо. Адже лобізм може як підтримувати, так і підривати функціонування демократичних інституцій. Вплив потужних інтересів нерідко здатен змінювати законодавчі ініціативи у спосіб, що відображає вузькі корпоративні або політичні інтереси, а не загальне благо. Лобізм, особливо непрозорий чи корупційний, може навіть підірвати довіру до судової системи та органів правопорядку. Усестороннє вивчення впливу лобістських практик на процеси ухвалення рішень допомагає ідентифікувати ризики правового нігілізму, політичної вибіркості або зниження стандартів доброчесності в управлінні. Глибше розуміння механізмів лобізму дозволяє створювати ефективні регуляторні рамки, які забезпечують баланс між правом на лобіювання та необхідністю захищати суспільний інтерес. Звісно, таке розуміння в цілому продемонстроване дисертантом в ході дослідження, проте зазначені аспекти політичної безпеки у контексті дослідження лобізму мають потенціал до подальшого вивчення.

2. Автор критикує погляди К. Дойча на «загальне політичне благо» як утопічні (стор. 26–27) і вказує на обмеженість «статичних прописаних стандартів» М. Фуко (стор. 29) в умовах глобалізації. Проте, сам пропонує розглядати безпеку як «динамічний стан гармонії та стабільності» (стор. 24). Можна було б посилити аргументацію щодо того, як саме пропонована авторська концепція політичної безпеки як динамічного феномену, що включає «боротьбу з імовірностями», може забезпечити більш практичне або емпірично обґрунтоване вирішення цих «утопічних» чи «статичних» недоліків.

3. У роботі акцентується увага на внутрішній суперечливості лобізму (стор. 117), який, маючи формально легальний статус, може порушувати базові принципи демократичного управління, та створювати ризики для національної безпеки і державного суверенітету. Доречно було б також дещо конкретизувати ті філософські принципи та етичні рамки регулювання лобістської діяльності, які б, на думку автора, дійсно сприяли захисту демократії, а не підривали її.

4. Дисертант підкреслює в роботі, що корпоративні інтереси та лобістські практики набули транснаціонального характеру, і відчутно впливають на формування безпекового порядку денного на національному й міжнародному рівнях. Хотілося б побачити більш розгорнутий аналіз конкретних механізмів або кейсів транснаціонального лобізму, котрі демонструють, як саме цей вплив змінює глобальні безпекові норми та політики, наприклад, у контексті міжнародних організацій.

5. Розділ 3 дисертації позиціонується як комплексний філософський аналіз засад лобізму в сфері політичної безпеки, що включає етичні, моральні та владно-політичні аспекти. Дійсно, у розділі доволі успішно представлено широкий спектр філософських концепцій влади (від Н. Макіавеллі та Т. Гоббса до М. Фуко, П. Бурдьє та М. Кастельса), й розглянуто етичні дилеми лобізму, такі як конфлікт приватних і суспільних інтересів. Однак, попри згадані посилання на ідеї провідних мислителів, їхня інтеграція у конкретне дослідження механізмів впливу лобізму на формування безпекової політики є дещо нерівномірною. Філософські теорії частіше використовуються скоріш для ілюстрації або описового застосування до вже відомих проявів лобізму, аніж для їхньої глибинної філософської деконструкції чи критичної реконцептуалізації сутності лобістської діяльності у сфері безпеки на онтологічному чи епістемологічному рівнях. Це може створювати враження, що, хоча розділ застосовує важливі філософські інструменти, однак їх потенціал для філософськи насиченого розуміння феномену лобізму в безпековому дискурсі розкритий не повною мірою.

Втім, висловлені зауваження опонента мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дисертантом дослідження.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Наглюкова Ігоря Олександровича на тему «Політична безпека як категорія політичної філософії в контексті сучасного феномену лобізму» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, містить положення наукової новизни, і має теоретичне та практичне значення.

Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 507 від 03.05.2024 року), і може бути подана до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Наглюков Ігор Олександрович – автор дисертації «Політична безпека як категорія політичної філософії в контексті сучасного феномену лобізму», заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія».

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальних
та гуманітарних дисциплін

Одеського національного морського університету

О.В. Стовпець

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:

Вчений секретар ОНМУ

Тетяна КОРОБКО